

VISY ZOLTÁN

A MAGYAR SZENT KORONA FORMÁJÁRÓL ÉS TARTALMÁRÓL

A magyar Szent Koronával foglalkozó újabb szakirodalomban¹ gyakori az a vélemény, hogy „István király koronájáról a leghitelesebb ábrázolás a koronázási paláston maradt fenn”.² Nem vitatva a palást és készítési körülményeinek hitelességét, a fenti állítást a következőkkel kérdőjelezem meg:

— Miért viselnek ugyanilyen koronát a paláston a királyné és a királyi párral azonos sorban álló vértanúk is?³

— Miért ábrázolták ugyanilyen koronával evangéliumában III. Ottó német királyt, majd német-római császárt (983–996–1002),⁴

— és hasonlóval IV. Henrik német-római császárt (1056–1106) még életében, valamint II. (Kopasz) Károly frank királyt (840–877) a zsolttáros könyvében?⁵

Ha feltesszük is, hogy az ezredforduló táján minden császár, király, királyné és vértanú — a divatnak hódolva — egyforma, vagy közel egyforma koronát hordott, és a maguk idejében ezzel is ábrázolták őket, tehát ezek az ábrázolások bizonyító erejűek a császári, illetőleg királyi jelvények azonosítása szempontjából, akkor választ kell keresnünk arra: mi az oka annak, hogy pl.

— III. Ottó és IV. Henrik császárok az említett példákön nem a maguk idejében már bizonyosan létezett német-római császári koronát⁶ viselik;

— V. István⁷ és IV. (Kun) László⁸ magyar királyok kettős pecsétjükön nem az akkor már bizonyosan létezett jelenlegi koronával ábrázoltatták magukat;

— Szűz Mária az 1317-ből származó szepeshelyi falképen⁹ miért nem a Szent Koronával koronázza királlyá Károly Róbertet, amivel őt 1310-ben a valóságban megkoronázták;

1 A korona kilenc évszázada. Szerk.: *Katona Tamás*. Bevezető: Györfly György. Bp. 1979. *Benda Kálmán–Fügedi Erik*: A magyar korona regénye. Bp. 1979. *Bertényi Iván*: A magyar korona története. Bp., 1980. *Bogay Tamás*: A szentkorona-kutatás történetéről. In: *Insignia Regni Hungariae* I. Bp. 1983. *Györfly György*: István király és műve. Bp. 1977. *Kovács Éva–Lovag Zsuzsa*: A magyar koronázási jelvények. Bp. 1980. *Moravcsik Gyula*: Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. Bp. 1984. *Vajay Szabolcs*: A Szent Korona kamelaukion jellege. In: *Insignia* i. m. I. Bp. 1983.

2 *Váczy Péter*: Első királyunk koronája. *História* 1988. 4. sz.

3 Uo.

4 *História* 1988. 4. sz. első, külső borító 2. kép.

5 *História* 1988. 4. sz. első, külső borító 1. és 3. képek.

6 *Lexikon der Heraldik*. Leipzig, 1984. 219–220.

7 *Gerevich Tibor–Genthon István*: A magyar történelem képekönve. Bp. 1935. 34.

8 I. m. 36.

9 I. m. 40.

— Nagy Lajos király az 1374–76 között készült, általa rendelt bécsi képes krónika címlapján lévő miniatúrán¹⁰ miért nem az 1342-ben fejére tett Szent Koronával, hanem egy leveles koronával ékesítve ül a trónuson, egyébként teljes királyi díszben?

Folytathatnám e sort, amelybe szánt szándékkal nem iktattam olyan ábrázolásokat, amelyek térben vagy időben távol keletkeztek modelljüktől, illetve amelyeket a modell személyesen nem láthatott (pl. a vatikáni könyvtár 14. századi képes legendáriumának¹¹ vagy a 15. században készült mateóci oltárnak¹² királyábrázolásai, a barokk korban született számtalan hibás vagy torz koronaábrázolás, köztük az I. Józsefet magyar koronázási öltözetben bemutató nürnbergi rézmetszet¹³, stb.).

Mindebből arra következtetek, hogy a különböző korok korona-divatja mellett élt, sőt él ma is a 'koronák ábrázolásának divatja, és — enyhén szólva — merész vállalkozás közvetlenül következtetni egyikről a másikra. E párhuzamos jelenség kialakulásához — megítélésem szerint — döntően járult hozzá a „koronának” mint királykreáló tárgynak, intézményjelnek¹⁴ igénye az egyik oldalon, és mint rangjelző, csupán megkülönböztető jelzésnek, jelvénynek igénye a másik oldalon. Ez utóbbira jó példák a már említett középi és újkori királyábrázolások. Egyébként ezeknek is volt önálló élete, fejlődése. Ezt a legújabb korra kialakult ún. „rangjelző koronák” példája¹⁵ igazolja, amelyek tárgyi valóságukban rendszerint már nem is léteztek, szimbólumaik csupán az arra jogosultak címerén, ezüstjén vagy éppen fehérenműjén tűntek vagy tűnnek fel. Ha viszont elvetjük a magyar királyokat kreáló „intézményjel” és a paláston — egyébként hitelesen — szereplő, az akkori ábrázolási divatra jellemző „rangjel” azonosságát, akkor sok mindent újra kell értékelni a magyar Szent Korona eredetét kutatóknak.

A korona-vitába — építész létemre — nem tudok, de nem is kívánok bekapcsolódni, mivel műkedvelőnek érzem magam e területen. Hivatásom velejárója viszont, hogy egyformán tisztetem a mesterséget, a tudományt és a művészetet. Ez egyben igaz művelőkkel szemben is hasonlóra kötelez. Miként saját szakmában, úgy itt is, látszólagos ellentmondásoknak egy magasabb szintű egységben történő feloldásában — nem pedig az ellenvélemények kategorikus tagadásában vagy elhallgatásában — látom a valóság feltárásának egyetlen helyes útját.

E szellemben kísérlem meg a továbbiakban a Szent Koronával kapcsolatos ún. mérnöki¹⁶ és aranyműves¹⁷ vélemények, valamint a történész–művészettörténész vélemények¹⁸ egyik ellentmondását feloldani, külön-külön nem vitatva egyik tábor igazát sem.

10 I. m. 44.

11 I. m. 11.

12 I. m. XX. 12. kép

13 *Gonda Imre–Niederhauser Emil*: A Habsburgok. Bp. 1978. 16. kép

14 *Székely György*: Koronaküldések és királykreálások a 10–11. századi Európában. Századok, 1984. 5. sz. 906–908.

15 *Lexikon der Heraldik*. 1984. 319–322.

16 *Beöthy Mihály–Fehér András–Ferenczné Árkos Ilona–Ferencz Csaba*: Egy régi kor kozmológiájának emléke: a magyar Korona. Fizikai Szemle 1981. 12. sz. 473–482. *Beöthy Mihály–Fehér András–Ferenczné Árkos Ilona–Ferencz Csaba–Hennel Sándor*: Eppur si... Fizikai Szemle 1984. 2. sz. 75–81.

17 *Csomor Lajos–Lantos Béla–Ludvig Rezső–Poór Magdolna*: A magyar Korona aranyműves vizsgálatairól. Fizikai Szemle 1984. 1. sz. 36–42. *Csomor Lajos*: Magyarország Szent Koronája. Vaja, 1986.

18 *Fülep Ferenc*: A magyar koronával és koronázási jelvényekkel foglalkozó nemzetközi tudományos ülésszak. Magyar Tudomány, 1982. 59–62.

A mérnökök és aranyművesek — egymástól függetlenül — arra a következtetésre jutottak, hogy a korona egységes egész, eredetileg is ilyennek tervezték és kiviteleztek. Az aranyművesek még ennél is tovább mennek, azt állítva, hogy valamikor 800. körül kellett készülnön, valamilyen avar technológiával dolgozó műhelyben.¹⁹

A történészek és művészettörténészek véleménye abban megegyezik, hogy a jelenlegi koronát több, különböző helyen és időben készült darabból állították össze, mindenképpen az ezredforduló után.²⁰ Ezen belül sokféle állásponttal találkozunk. E véleményekben az a lényeges, hogy a feltételezések egyike sem zárja ki azt a lehetőséget, hogy István 1000-ben Rómából — az általános, de nem kizárólagos vélemény szerint: II. Szilveszter pápától — valóban kapott egy koronát, amivel Magyarországon megkoronázták. Egyetlen olyan magyar történészi véleményről tudok csak, amely a koronaküldés helyett első királyunknak tulajdonítja — bizánci eszmei hatásra — ezen intézményjel saját maga részére történt megalkotását, és azt, hogy ezt országával együtt Máriának felajánlotta.²¹

Az előzőekben elmondottakból fakadó kérdéseket Csomor Lajos megfogalmazta könyvében.²² Ezek közül csak azt a három sorolom itt fel, amelyekre — feltételezésem igazolása esetén — megnyugtató válasz adható:

„— Hogyan lehet feloldani azt az ellentmondást, ami a Korona 11. századi eredete és avar technológiája között van?

— Hogyan lehet feloldani az ellentmondást a Korona keresztény mivolta és avar technológiája között?...

— Azonos volt-e azzal a Koronával, amit egy pápa egy István nevű magyar fejedelemnek küldött? Ha nem, hogyan kerülhetett az Árpádok birtokába?”

A feltételezés és a mellette szóló érvek

A magyar Szent Korona közel ezer éven át királykreáló tárgy, intézményjel volt. Ilyen mivoltában nem megjelenési *formája*, hanem *lényege*, *eszmei tartalma* a fontos. Azt, hogy ilyenrel rendelkezett, már első királyunk Intelmeiből²³ tudjuk, tehát kortársi forrásból. Ezt az eszmei tartalmat, tehát a korona lényegét, nem a készítésének módja, helye és körülményei, hanem valamilyen, a túlvilági, transzcendens erőt közvetítő aktus adhatta csak át a királyi fejkének, amely ezt követően vált Szent Koronává. Analóg állításként fogható fel az 1079-es római böjti zsinat formulája, amely szerint: „Krisztus és az eukarisztia azért azonos egymással, mert a szentmisében a kenyér és a bor *belső lényege* átváltozik, átlényegül Krisztus testévé és vérévé, míg a kenyér és bor *külső megjelenési formája* (nagyság, súly, szín, íz, stb.) megmarad eredeti valóságában...”²⁴

A fentiek szerint a korona átlényegüléséhez vezető aktus az elsődleges, márpedig ilyenre mindkét — hitelesnek tekinthető — legkorábbi forrás egyértelműen utal. Véleményem szerint ugyanis ez a *pápai áldás*, amely Thietmar püspök szövegében²⁵ „...coronam et benedictionem accipit”; de még ennél is egyértelműbb az 1077 körül összeállított István király nagy

19 Csomor L.: i. m. 77., 178.

20 Benda K.–Fügedi E.: i. m., Fülep F.: i. m., Györffy Gy.: i. m., Kovács É.–Lovag Zs.: i. m., Váczy Péter: Ellenvélemény a koronáról. História 1984. 3. sz. 16–18.

21 Székely Gy.: i. m., 919.

22 Csomor L.: i. m. 178.

23 Árpád-kori legendák és intelmek. Bevezetés: Érszegi Géza. Bp. 1983. 54.

24 Dr. Szántó Konrád: A Katolikus Egyház Története I. Bp. 1983. 336.

25 Cs. Szabó László: A varázsló pápa. II. Szilveszter 999–1003. In: Uő. Római Muzsika. Bp. 1988. 107., Györffy Gy.: i. m., 140., Székely Gy.: i. m., 913.

legendája, amelyben mindent megelőzve, kiemelten szerepel, hogy „...elhozták az *apostoli áldás* levélét...”²⁶, s ez után következik a koronázási szertartás leírása. Szó sincs arról, hogy a „királyi méltóság koronája” de facto honnan származott, hiszen ez az első királykreálásnak nem lényegi, csupán formai kérdése volt.

Folytathatnám a példák hosszú sorát a forma és a tartalom különbözőségének megjelenéséről, de feltételezésem további alátámasztására talán elég lesz a következő kettő említése. Korban és jellegben közel áll a Szent Koronához a német-római császári korona, amely *formájában* a 10. század második felében — egyesek szerint 962-ben — készült Németországban,²⁷ de amelyet XII. János pápa, Ottó megkoronázása után kiadott privilégiumában, *tartalmilag* Szent Pétertől nyert és maga által átadott koronának deklarált.²⁸ Távolabbi, de jellemző példát kínál Kristó Gyula véleménye a magyarországi vármegyék kialakulásáról, amikor ezt írja: „Ugyanaz a helyzet tehát a vármegyével, mint a pénzveréssel, a törvénykezéssel és az oklevéladással: a *forma*, a burok német jellegű, de a *tartalom*, a *lényeg* sajátosan magyar.”²⁹

A kérdések és a válaszok

Csomor Lajos első kérdése arra az ellentmondásra utalt, amit a korona 11. századi eredete és avar technológiája között vélt felfedezni.³⁰ Az előző okfejtés elfogadása esetén a válasz rendkívül egyszerű. Nincsen ugyanis ellentmondás, mert a korona *formája* bármikor, bárhol, bármilyen — tehát akár 9. századi avar — technológiával készülhetett, a *lényegét* viszont a pápai áldás keltette életre a 10. század végén vagy a 11. század elején. Erre a már említett két forráson kívül³¹ a pannonthalmi alapítólevél 1002-ben fogalmazott hiteles része is utal, amelyben István király maga így nyilatkozott: „Anasztáz apátúr tanácsából és szakadatlan segítsége folytán *megeősítettünk és megkoronáztattunk*”.³² Györffy György szerint: „Az a szerep, amit Anasztáz apát a pannonthalmi alapítólevél szerint István király koronázása körül játszott, kifejezetten a pápa megbízásából történt megeősítés és koronázás mellett szól. ... A Magyar Krónika és a nagylegenda nem szól arról, hogy kitől ered a korona...”³³ Ez utóbbi még azt a feltételezést is megengedi, hogy a pápai legátus csak a korona lényegét hozta az apostoli áldással Magyarországra, és azt itt egyesítette a formával, királykreáló tárgyat hozva így létre. Ezt látszik alátámasztani, hogy a hivatkozott legkorábbi források egyike sem szól de facto koronaküldésről, és egyébként sem szükségszerű a forma és a lényeg keletkezésének idő- és térbeli egybeesése.³⁴

A második kérdés a korona keresztény mivolta és avar technológiája közötti ellentmondást fogalmazta meg.³⁵ Kétségtelen, hogy a korona csupán formája szerint is, tehát pápai áldás és az ezáltal nyert eszmei tartalom nélkül is keresztény alkotás. Ez esetben tehát sem

26 Szántó K.: i. m. III. Bp. 1987. 315.; Árpád-kori ... i. m. 23–33.

27 Lexikon der Heraldik. 1984. 219–220., Székely Gy.: i. m. 908.

28 Székely Gy.: i. m. 908–909.

29 Kristó Gyula: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Bp. 1988. 66.

30 Csomor L.: i. m. 178.

31 Árpád-kori... i. m. 23–33., Cs. Szabó L.: i. m. 107., Györffy Gy.: i. m. 140., Szántó K.: i. m. III. k. 315., Székely Gy.: i. m. 913.

32 Györffy Gy.: i. m. 140.

33 Uo. 144.

34 Szántó K.: i. m. I. m. k. 336.

35 Csomor L.: i. m. 178.

időben, sem térben nem választható el keletkezésében a formája és annak kereszténysége. A továbbiakban ezért azt vizsgálom, hogy a 9. vagy 10. században készülhetett-e a Kárpát-medencében avar technológiával, keresztény jelképekkel ékes korona, és pedig olyan, amely a görög és a latin szertartású kereszténységre egyaránt utal?

Válaszom egyértelmű igen, mármint a lehetőséget — és korántsem a tény — illetően. Ennek alátámasztására a következőket hozom fel: László Gyula szerint „a magyarság a honfoglaláskor nem szállja meg az avar törzsterület két nagy csomópontját... A magyar és az avar szállásterület fő tömbjeiben szinte kiegészíti egymást.”³⁶ „Az avar temetőikben több ötvösmester sírját találták meg, ősi szokás szerint minden eszközét... Még finom kis mérlegét és bizánci üvegsúlyait is magával vitte túlvilági ötvösműhelyébe.”³⁷ „Azt gondolom, hogy ... az avarokkal együtt megmaradtak a nagy avar ötvöscsaládok is, s ezek később a királyi udvar szolgálatába szegődtek.”³⁸

Györffy György írja, hogy „világtörténelmi perspektívában az, ami Avaria megszűnése és Turkia (bizánci görög nyelven Magyarország) keletkezése között volt, átmeneti közbjátéknak tekinthető, olyanannyira, hogy a nyugatiak egy része úgy vélte: a magyarok azonosak az avarokkal, sőt napjainkban is feltámadt az avar–magyar kontinuitás gondolata.”³⁹ „... a kb. 400 000 főt kitevő honfoglaló magyarság viszonylag rövid idő alatt magába fogadta az itt talált kisebb számú avar–szláv lakosságot. Az etnikumok beolvadásával párhuzamos volt a köznépi anyagi kultúrájának egységesülése.”⁴⁰

A nagyszentmiklósi kincset Bóna István⁴¹ „a késő avar kultúra, írás, nyelv, művészet, vallás és mitológia páratlan emlékének” tekinti. Györffy György⁴² megemlíti, hogy ennek 10. számú aranyedénye — többek feltevése szerint — Ajtony birtokában volt, ugyanerről a darabról pedig Csomor Lajos⁴³ azt állítja, hogy technológiai rokonságot mutat a magyar koronával, mert ennek gyöngydrótjait egyezőnek találja a korona szegélyező gyöngydrótjaival, sőt azt az állítást is megkockáztatja, hogy ez az egyezés „a csésze és a Korona készülési idejének és helyének azonosságát is jelentheti”.

Úgy vélem, az előadottak elegendők annak bizonyítására, hogy nem abszurd feltételezés a 10. vagy 11. században Magyarország Szent Koronájává váló tárgyat valamely avar technológiával dolgozó, honi ötvösműhely termékének tekinteni. Hátra van viszont e tárgy keresztény — és pedig egyidejűleg görög és latin szertartású keresztény — jellegének kérdése.

A készítőnek feltételezett avarokat mindkét keresztény hatás érte. Régészeti leletek igazolják, hogy „a dél-oroszországi avar hazában, már az avar foglalás előtt s azután is erőteljes keresztény térítő tevékenység folyt.”⁴⁴ Nyugati források szerint „a frank hadjáratok után Nyugat-Magyarországra telepített avarok keresztény hitre tértek, s kagánjaik többször tettek látogatást az aacheni császári rezidencián.”⁴⁵ Egyébként keresztény hatásra utal a már említett nagyszentmiklósi 10. számú aranyedényen látható kereszt is.⁴⁶

36 László Gyula: A honfoglaló magyarság élete. Bp. 1988. 67.

37 I. m. 83.

38 I. m. 99.

39 Györffy Gy.: i. m. 25.

40 I. m. 38.

41 Magyarország története I/1. Bp. 1984. 346.

42 Györffy Gy.: i. m. 5. c. kép.

43 Csomor L.: i. m. 147.

44 László Gy.: i. m. 91–92.

45 I. m. 91.

46 Györffy Gy.: i. m. 5. c. kép

A magyarok is igen korán — még a honfoglalás előtt — találkoztak a kereszténységgel.⁴⁷ Itt csak emlékeztetek a Bezdédről származó honfoglalás kori tarsolylemezre; majd a honfoglalást követően Bulcsú harka és Tormás herceg, majd Gyula fejedelem bizánci,⁴⁸ később Ajtony fejedelem bulgáriai⁴⁹ megkeresztelkedésére, és a görög egyház honi térítő tevékenységére,⁵⁰ illetve a latin kereszténység vonatkozásában Madalwinus pannóniai térítőpüspök 903. évi említésére,⁵¹ továbbá Bruno püspök működésére és Géza fejedelem megkeresztelkedésére,⁵² hogy a továbbiakat ne is említsem.

Az eddigi példák igazolják ugyan a görög és latin szertartású kereszténység kapcsolatát az avarokkal és a magyarokkal, de önmagukban még nem magyarázhatják meg a két rítus olyan „békés egymás mellett élését”, mint ahogy ezt a korona a maga egységében ma is reprezentálja. Ezért eltekintek a közismert példák és utalások további felsorolásától, ezek egy részéből különben éppen a két egyház közötti esetenkénti ellentétre, rivalizálásra lehet következtetni.⁵³ Ehelyett olyan példákat keresek, amelyek egyrészt alátámasztják e párhuzamosság szükségszerűségét, másrészt pedig ennek megjelenésére olyan szinten, illetőleg körben utalnak, amely akár politikai, akár vallási, akár családi okokból lehetővé tette, hogy ez a kettősség olyan jelentős tárgyon, mint a korona, formailag is kifejezésre jusson. Ha ezt a célt tűzzük magunk elé, akkor ott, illetve azok között kell a példákat keresnünk, ahol azok éltek, akiknek a koronához akár *formai*, akár *tartalmi* szempontból meghatározó közük lehetett.

Ezek sorában vegyük először a *küldöket*: II. Szilveszter pápát és III. Ottó császárt. Történelmi tény, hogy lényeges kérdésekben egyetértettek. Így nyilván abban is, hogy a császár görög hercegnőt vegyen feleségül. Közismerten egyikük szándékán sem múltott ennek meghiúsulása. Tény az is, hogy III. Ottó édesanyja Theofanu görög hercegnő volt, aki II. Ottóval 972. húsvétján az akkori pápa, XIII. János segédletével kelt egybe Rómában.⁵⁴ Igen kicsi a valószínűsége annak, hogy a római pápa — ebben a történelmi szituációban — megtagadja az áldását és az ezzel járó eszmei tartalmat egy olyan tárgytól, amely formai — tehát másodlagos — elemeiben a görög szertartású egyházat is tükrözi, és hogy egy ilyen politikai és családi kötődésű császár ezzel ne értsen egyet. Merész következtetés, de még azt is meg merem kockáztatni, hogy ez a kettősség tudatos inspiráció eredménye volt, ha figyelembe vesszük, hogy a pápa és a császár előtt egy keresztény impérium eszméje lebegett,⁵⁵ és hogy a rendkívül nagy műveltségű Gerbert érsek éppen azért választotta pápaként a II. Szilveszter nevet, mert e néven az első pápa Nagy Konstantin császár támasza volt.⁵⁶

Nézzük most a *közvetítőt*: Anasztáz (Asztrik) apátot. Szerepe, az eddigiekből is beláthatóan, jelentős. Akár csak hozta, akár vitte és hozta, akár egyáltalán nem is szállította a tárgyat, annak *tartalmát* — pápai legátusként — már egyértelműen ő hozta a tárggyal vagy közvetítette a tárgyhoz Magyarországra. Mindenestre ismernie kellett és el kellett fogadnia a formát, hiszen nem is kérhette, de nem is közvetíthette méltatlanhoz a tartalmat. Anasztáz patrónusa, példaképe Szent Adalbert volt, akiről tudjuk, hogy „... a pápa engedélyét elnyerve ... je-

47 Gerevich T.—Genthon I.: i. m. 2., Szántó K.: i. m. I. k. 308–309.

48 Magyarország történeti kronológiája I. Főszerk.: Benda Kálmán. Bp. 1982. 948., 948. után. Györffy Gy.: i. m. 47.

49 Magyarország történeti kronológiája i. m. 1002. után.

50 I. m. 948. után, 1002. után., Györffy Gy.: i. m. 78.

51 Magyarország történeti kronológiája i. m. 903. szeptember 8.

52 I. m. 972. október, 974. előtt, Györffy Gy.: i. m. 70., 76., Szántó K.: i. m. I. k. 311.

53 Györffy Gy.: i. m. 78., 96.

54 Cs. Szabó L.: i. m. 89–125., Györffy Gy.: i. m. 68., 138., Székely Gy.: i. m. 912.

55 Cs. Szabó L.: i. m. 89–125., Székely Gy.: i. m. 912.

56 Györffy Gy.: i. m. 138.

ruzsalemi zarándokútra indult, egy gaetai görög remete, szent Nilus szavainak hatására azonban visszafordult Rómába, és az aventinusi Szent Elek és Bonifác apátságba lépett. E monostorban bencés és görög szerzetesek laktak együtt, de szállóháza volt ez a clunyi szerzeteseknek is.⁵⁷ Később járt — többek között — Magyarországon, majd ismét Rómában, ahol többször alkalmat nyílt találkozni a 17 éves III. Ottó császárral. Klerikusa volt Anasztáz, akiből ő kreált meseritzi apátot.⁵⁸ Azt hiszem ennyiből is valószínűsíthető, hogy a közvetítő részére épp annyira nem lehetett idegen a latin és görög szertartású kereszténység „békés egymásmellett élése”, mint ahogy ezt mestere, a római egyház későbbi szentje gyakorolta a római Szent Elek és Bonifác apátságban.

Végül nézzük a korona *fogadját*: Istvánt. Édesapját latin, édesanyját görög szertartás szerint keresztelték, maga és felesége latin szertartású keresztény volt.⁵⁹ Országában — amelyben keresztény király kívánt lenni — a latin és görög szertartású kereszténység mellett erős gyökerei voltak még ekkor a pogányságnak, mint ahogy ezt a halála utáni események is igazolták.⁶⁰ A keresztény királyságnak ez volt a legerősebb belső ellenfele, amellyel szemben az országban egymás mellett létező görög és latin kereszténység egy táborba gyűjtése lehetett a reálpolitikai cél, nem pedig ezek egyikének látványos mellőzése vagy éppen kirekesztése a keresztény közösségből. Ne feledjük, hogy ekkor még a Gyulával (1003) és Ajtonnyal (1008 vagy 1028) bekövetkezett fegyveres leszámolás előtt vagyunk, tehát elvben fennállt a lehetősége annak, hogy eltűrik a görög rítust, más szavakkal: a békés kibontakozás lehetősége. Ez esetben viszont külsőleg is demonstrálni kellett azt, hogy a király az országában élő minden keresztény felkent és megkoronázott uralkodója. Egyébként a két rítus István király általi egyidejű elismerésének legmarkánsabb példája, hogy Imre fiának, a római egyház későbbi szentjének bizánci hercegnőt választott menyasszonyul, és a latin szertartású egyházi szervezet kiépítése közben megalapította a veszprémvölgyi görög monostort is.⁶¹

Visszatérve a „koronaküldés” időpontjára: az a fejedelem, aki legközvetlenebb családjában élte meg a görög és latin szertartású kereszténységet, a kettő közeledését érzékelhette a világpolitikában, ugyanakkor a kereszténység jegyében tört egyeduradalomra egy olyan országban, amelyben ennek mindkét változata élő valóság volt és mindkettőt elsősorban a pogányság fenyegette, ez a fejedelem — ha tőle függött — reálpolitikusként csak összekeresztényi felségjelet választhatott, illetve egy ilyent nem utasíthatott vissza még akkor sem, ha lelkében már teljesen Róma felé is fordult.

Összefoglalva a második kérdéssel kapcsolatban kiíjejtetteket, úgy gondolom, hogy sem a küldő, sem a közvetítő, sem a fogadó részéről nem lehetett elvi akadályja annak, hogy a korona formája a görög és latin szertartású kereszténységet egyidejűleg tükrözze, és hogy ezt a formát avar technológiával dolgozó ötvösök esetleg itt, Magyarországon hozzák létre. Feltevésem, hogy e forma kialakításában — amely az eddig kifejtettek alapján akár több évvel is megelőzhette a „koronaküldést” — nagy szerepe lehetett Szent Adalbertnek, aki a hagyomány szerint Vajkot megkeresztelte,⁶² és abban a helyzetben volt, hogy a „megkoszorúzott” (Stefanosz) jövődő koronájának eszmei tartalmával összhangban álló formát sugalljon.

57 I. m. 80.

58 I. m. 80.

59 Magyarország történeti kronológiája i. m. 974. előtt, 995. augusztus 28., Györffy Gy.: i. m. 67., 70., 76., 79., Szántó K.: i. m. I. k. 311.

60 Magyarország történeti kronológiája i. m. 1046., Szántó K.: i. m. I. k. 318., 320.

61 Györffy G.: in: Magyarország története I/1. Bp. 1984. 819.

62 Árpád-kori... i. m., 23–33., Györffy Gy.: i. m. 79.

Ezek után a feltett *harmadik kérdésre*,⁶³ miszerint Magyarország Szent Koronája „azonos volt-e azzal a koronával, amit egy pápa egy István nevű magyar fejedelemnek küldött? Ha nem, hogyan kerülhetett az Árpádok birtokába?” — a válasz az előzőekből következik, továbbra is csupán a lehetőségek szintjén.

A legkorábbi források egyértelmű tanúsága szerint II. Szilveszter pápa *áldást küldött*⁶⁴ és feltételezésem szerint ezzel adta meg a lényegében változatlan *formában* a mai napig fennmaradt koronának a *lényegét*, eszmei tartalmát. A pápa tehát ezt küldte 1000 körül, ez volt a lényeges, és csupán másodlagos kérdés, hogy ezt Anasztáz apát a koronával együtt vagy anélkül hozta Magyarországra. Magam ez utóbbi feltételezés felé hajlok, elsősorban azért, mert számomra a hazai készítmést valószínűsítő aranyműves szakvélemény⁶⁵ meggyőzőnek tűnik. Ez persze nem zárja ki, hogy a kész koronát Anasztáz magával vitte Rómába és ott kérte rá az áldást, de erről hallgatnak a források.

Előbbi feltételezésemhez szorosan hozzátartozik az a meggyőződésem, hogy a szóbanforgó tárgy és lényegének egyesítése irreverzibilis, visszafordíthatatlan művelet, éppen úgy, ahogyan az eukarisztiából sem lehet újra kenyeret és bort csinálni. Ez magyarázza a Szent Korona tiszteletét és királykreató tárgy jellegének elismerését az első koronázástól a legutóbbi időkig.⁶⁶ Éppen e nagy jelentőségénél fogva nem tartom valószínűnek az eredeti korona elveszését és mással helyettesítését. Nagyobb port kellett volna ez felverjen annál, mintsem hogy a *hiteles és egykorú források* hallgassanak róla. A zűrzavaros, kritikus évek után I. Andrászt jogerősen megkoronázott, keresztény királynak tekintették,⁶⁷ és nincs nyoma annak, hogy ekkor az elveszett helyett új koronára kértek volna pápai áldást.

Támadható pontja lehet fejtegetésemnek, hogy azt állítom: adtak, küldtek valakinek valamit — méghozzá igen tekintélyes helyről —, ami már a megajándékozottnak birtokában volt. Persze e kérdés felvetéséhez az kell, hogy az olvasó ne fogadja el a forma és lényeg — előbbieken kifejtett, és a középkori keresztény felfogással összhangban lévő — kezdeti különállását. E kérdezők meggyőzésére legyen szabad még felhoznom a következő történelmi példákat:

Károly Róbert magyar király egyik, 1332-ben kelt oklevelében kimondja, hogy címet csak az uralkodó adományozhat. A konstanzi zsinaton (1414–1418) *Zsigmond* király és császár kíséretében résztvevő magyar urak közül néhányan meglévő címerüket díszesre kívánták átfómálni, a címerrel nem rendelkezők pedig címet terveztek vagy tervezettek maguknak. Mindkét esetben új címerükkel az uralkodóhoz fordultak, hogy azt királyi adományként biztosítsa számukra és családjuk számára.⁶⁸

A *Habsburgok* 1536-tól 1600-ig szinte az egész magyar királyi birtokot elidegenítették, nagyurak kezére juttatták.⁶⁹ Ezért a szó valódi értelmében vett királyi birtokadományozásra (*donatio*) ezután csak a legritkább esetben kerülhetett sor. Nem meglepő, hogy pl. „*Károlyi Sándor*... 1726-ban megvette ... az Erdődyektől a béltelki uradalmat, de királyi donatot erre csak unokája, *Antal gróf* tudott szerezni, lefizetve érte a kincstárnak is 26 000 forintot.”⁷⁰

63 *Csomor L.*: i. m. 178.

64 Árpád-kori ... i. m. 23–33., *Cs. Szabó L.*: i. m. 107., *Györffy Gy.*: i. m. 140., *Szántó K.*: i. m. III. k. 315., *Székely Gy.*: i. m. 913.

65 *Csomor L.*: i. m. 153., 157.

66 Csak a kezdetekre: A korona kilenc évszázada i. m. 5–44., 46., *Dümmerth Dezső*: *Az Árpádok nyomában*. Bp. 1980. 216., *Székely Gy.*: i. m. 946.

67 *Székely Gy.*: i. m. 935.

68 *Nyulásziné Straub Éva*: *Öt évszázad címerai*. Bp. 1987. 8.

69 *Hóman Bálint-Szekfű Gyula*: *Magyar történet I–V*. Bp. 1935. III. k. 201.

70 *Hóman B.–Szekfű Gy.*: i. m. IV. k. 423.

Szinte napjainkban történt, amit Cs. Szabó Lászlónál olvastam: „Borozunk a Monte Cavón. Nevet... Kisül, hogy ő is lovag, cavaliere, az olasz lovagrend tisztje... Takarékos a minisztérium, a rendjelt neki kellett volna megvennie. Egyszer beszólt egy boltba a keresztért, de drágállta, drágállja azóta is.”⁷¹

Mint látjuk, az „adományozás” az idők során már olyannyira eltávolodott korábbi jelentésétől, hogy a *lényeg*, belső tartalom már meg is előzheti az őt hordozó *tárgyat*, sőt az utóbbi akár el is maradhat. A számunkra ismeretlen olasz ugyanis valódi lovag, mert a rendjel lényegét megkapta és elfogadta. Ezt nem csorbítja, hogy formájáról önként lemondott.

Összefoglalás

Kéziratomban jegyzeteket egyeztettem már, mikor elolvastam Buza Péter riportját a Magyar Nemzet 1988 karácsonyi számában,⁷² amelyben a koronabizottság elnöke ekként nyilatkozott: „... ha Csomorék⁷³ egyetlen ötlete sem bizonyul igaznak, akkor is érdemes volt azokkal előhozakodniuk, hiszen ez alkalmat teremt vitatott nézetek tisztázására, s ezen túl új információk föllelésére.” Ezen felbátorodva én is „előhozakodom” azzal, hogy az előzőekben kifejtettek alapján elképzelhetőnek tartom, miszerint

— a koronázási paláston Szent István fején ábrázolt korona a kor divatos „rangjelző koronája”, és mint ilyen nem alkalmas az első királyunkat kreáló „intézményjel” azonosítására;

— a korona jelenlegi „formája” — leszámítva az aranyművesek által kimutatott utólagos, kisebb módosításokat⁷⁴ — készülhetett Magyarországon, egységes terv szerint, avar technológiájú műhelyben; időben megelőzve

— a „lényegét” megvalósító, Rómából származó pápai áldás átvételét; amittől kezdve viszont

— a fenti *forma és tartalom egységében vált Magyarország Szent Koronájává.*

Úgy gondolom, hogy a fentiek megcáfolása vagy alátámasztása most már a történészek és művészettörténészek, de nem utolsósorban a vallástörténészek illetékességi körébe tartozik. Amint tanulmányomban többször leszögeztem, csak bizonyos, áthidalhatatlannak tűnő ellentmondások feloldási lehetőségének — az eddigiektől eltérő megközelítésű — vizsgálatára vállalkoztam, és nem érzem magam hivatottnak arra, hogy a történészek és művészettörténészek, valamint a mérnökök és aranyművesek magasfokú tudományos és mesterségbeli ismereteket igénylő vitájába — építész létemre — bekapcsolódjak.

71 Cs. Szabó László: Lázár a Gianicolón. In: *Uő.*: Római Muzsika. Bp. 1988. 150.

72 Buza Péter: Tíz év a mérlegen. Hol tart a koronakutatás? (Riport Fodor Istvánnal, a koronabizottság vezetőjével.) Magyar Nemzet, 1988. december 24. 15.

73 Ld. 17. jegyzet

74 Csomor L.: i. m. 87–91.